

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

NOSTRA PROTESTA

EL munt de fets vandàlics y criminosos esdevinguts en nostra ciutat y altres parts de la nostra terra en els darrers jorns de Juliol prop-passat, han omplert de dol el cor de totes les persones honrades.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, fortment indignat, fa oir per son medi oficial de publicació, aquest BUTLLETÍ, sa veu de ferma protesta contra aitals aveniments, que repelleix ab totes ses forces.

Nostre CENTRE, constituït sols pera contribuir a la cultura de nostre poble, a l'avenç de nostra civilisació, aimant fonament nostra terra y íntimament compenetrat ab sa vida y ses necessitats, es desitjós com nul altre de l'assoliment de la perfecció y felicitat de la nostra patria.

Si tot d'una'l moviment esclerat y sa sobtada aparició'ns deixà atuhits d'estupor, son caràcter repugnant feu enrajolar de vergonya nostres galtes y ferí ab crudel punyida nostres cors, qui ben tost s'aixecaren irats contra aquells enemics miserables y covards.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA'S dol

fondament de la forta sotragada que nostra terra ha soferta, dels atentats contra les persones vivents y d'aquelles qui, reposant ja en llurs sepulcres, la mort havia fetes mereixedores del més sagrat respecte, jamay violat, adhuc entre'ls pobles més selvatges; se dol dels atentats contra la propietat; de les destruccions de tantes obres d'art en pintura y escultura y de la perdua irreparable d'arxius històrics y biblioteques; y d'aquestes perdues se'n plany més quan les dites destruccions van especialment y directa contra l'obra moral y material del CENTRE, car aquest «té per objecte recórrer les comarques de Catalunya a fi de regonèixer, estudiar y conservar tot lo que hi ofereixen de notable la naturalesa, l'història, l'art y la literatura en totes llurs manifestacions, aixís com la llengua, les tradicions, les costums de sos habitants», etc., etc. 'i; a més se'n dol, car perjudiquen en primer lloc al pobre, al desvalgut: aquells a qui dits procediments han estat presentats hipòcritament y falsa com adreçats pera assolir llur redempció.

N'es passada la tempesta... La lliçó es estada ben dura y l'experiencia, a tant car preu adquirida, nos ha d'acoblar tots enfront de l'enemic comú. Cal, doncs, que tots y quiscun de nosaltres treballem individualment y colectiva pera esborrar la taca vergonyosa llençada damunt nostra terra, y a fi d'evitar que fets tant repulsius tornin en nostra ciutat ni en nostra Catalunya.

La Junta Directiva

1) Article 1.er del Reglament.

OSCA

EXCURSIÓ ARTÍSTICA PER LA CIUTAT

(Continuació)

A l. *Cozzo*, centre del actual moviment ciutadà, com al *Cozzo* de Çaragoça o bé'l *Cozzo* de Barbastre, res hi tenim de fer. Es a la part alta o sobirana, hont radicava la vella ciutat y en lo més alterós d'ella, ahont s'hi alça sa fastuosa Catedral. Pugem-hi y comencem ab ella nostra visita artística¹.

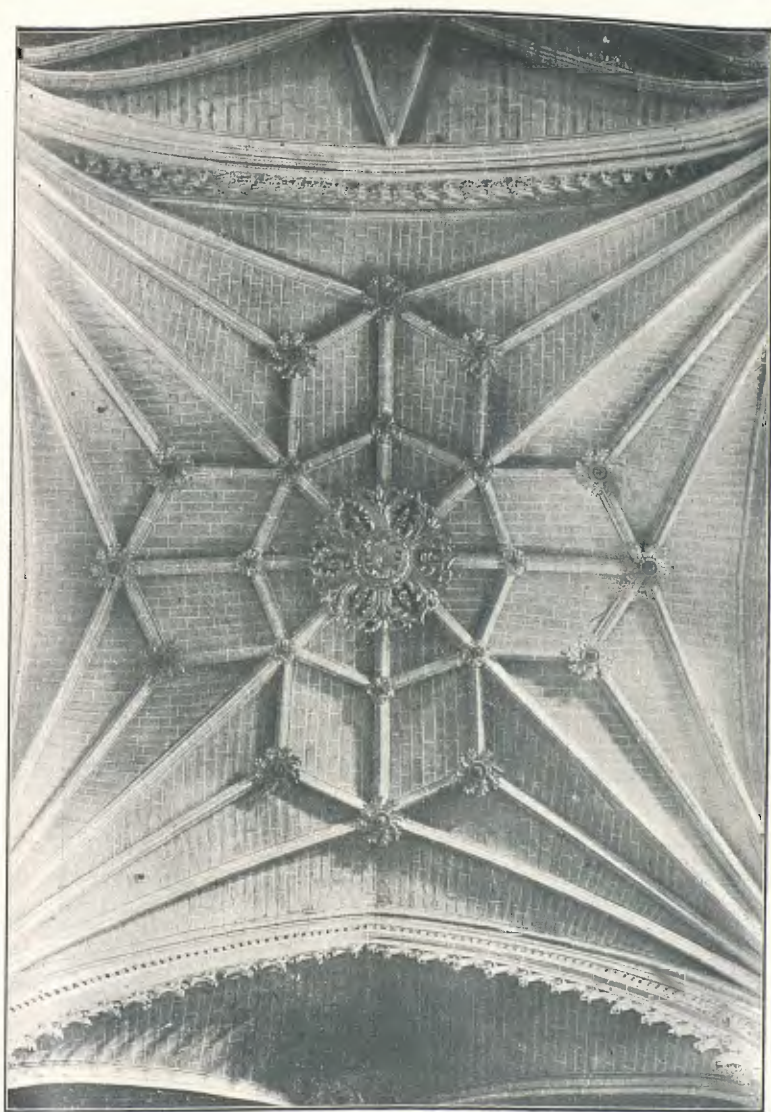
Està edificada en una gran plaça enfront de les Cases Consistorials. Se començà per los volts del any 1300, finint-se en 1515. Remata son frontispici, en linia horitzontal, interrompuda per quatre alts pinàculs. Al atri, catorze estatués afilerades representen a onze dels apòstols, Sant Joan Bautista, Sant Llorenç y Sant Vicents. Vuit figures que hi han al arch més proper a la porta són de profetes; les del segon orde representen dèu angels; lo tercer, catorze verges, y lo quart, setze sants màrtirs, qual identificació no es gens fàcil. De les del tercer orde n'hi falta una, que no hi mancava en 1844, a judicar de la làmina d'en Parcerisa. Los antiquaris hi tindran que veure en aquest furt. Damunt la llinda de la porta, ahont no hi poden faltar les barres reials aragoneses, està la Verge Maria ab lo nin Jesús al braç dessota dosser; a la seva dreta hi han los tres reys seguint a l'estrella, y a sa esquerra la Madalena y Jesús que li apareix vestit d'hortolà. Es obra del biscahí Joan Otlózaga.

La nau recorda la de totes les principals catedrals aragoneses, ab sos nervis dels archs entrelligats combinant creus y altres dibuixos per l'interior de les voltes. La planta té forma de creu, ab lo chor al mitg. De ses tres naus, la central té major alçada. En son espayós presbiteri, l'atenció se concentra desseguida en lo gran retaule d'alabastre, obra del valencià Damià Forment (fet del 1520 al 1533). Lo constructor hi esculpi sa testa y la de sa muller, a

1) Molt tenim que agraphir, en nostra visita a Ossa, a la valiosíssima ajuda que'ns prestaren lo zelós prelat Ilm. senyor Dr. Marian Supervía y son erudit germà, lo canonge Dr. Miquel Supervía. Lo derrer, entusiasta cultivador de la fotografia, que ha posat a contribució de ses aficions arqueològiques, féu esdevenir doblement profitosa nostra labor. Rebin desde aquí les més grans mercès, com també les havem de fer extensives a D. Joaquim Monràs, delegat del CENTRE EXCURSIONISTA, qui personalment nos acompanyà en molts llochs.

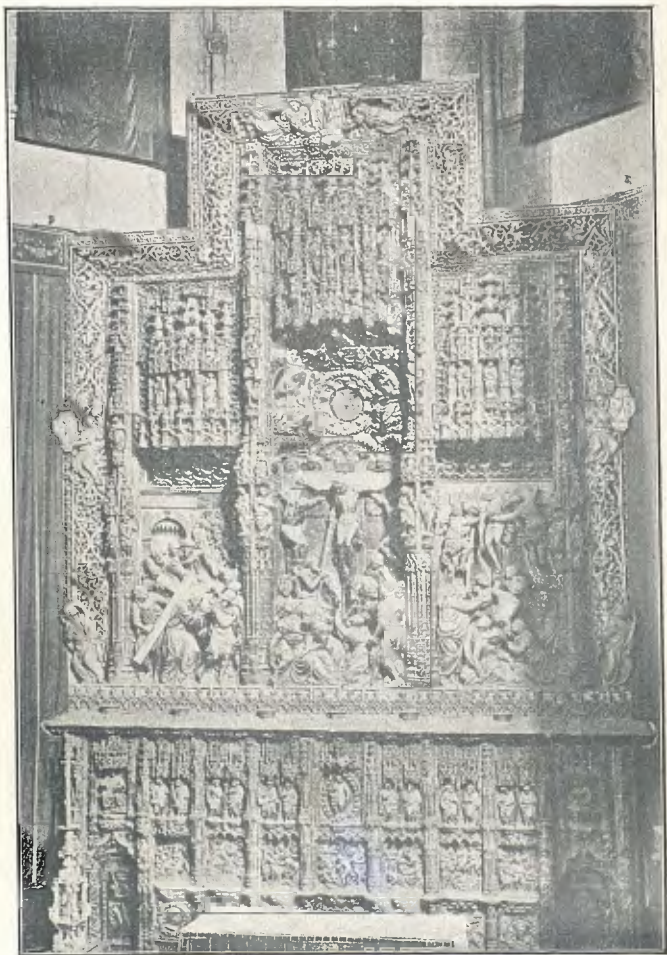
CATEDRAL D'OSCA: FRONTISPICI

Cuise de Miquel Supervia

CATEDRAL D'OSCA: NERVIS DE LES VOLTES

semblança del que feu en lo retaule del Pilar de Çaragoça. En los diferents compartiments d'aquesta obra hi ha representada la passió

Clisé de Miquel Supervia

CATEDRAL D'OSCA: ALTAR FET PER EN FORMENT

del Senyor: domina, per sa grandiositat, lo compartiment central, ab Jesucrist clavat en la creu.

Son claustre, alt y ben proporcionat, té una bella porta romànica, que acusarà lo segle XIII y que lo comunica ab la iglesia.

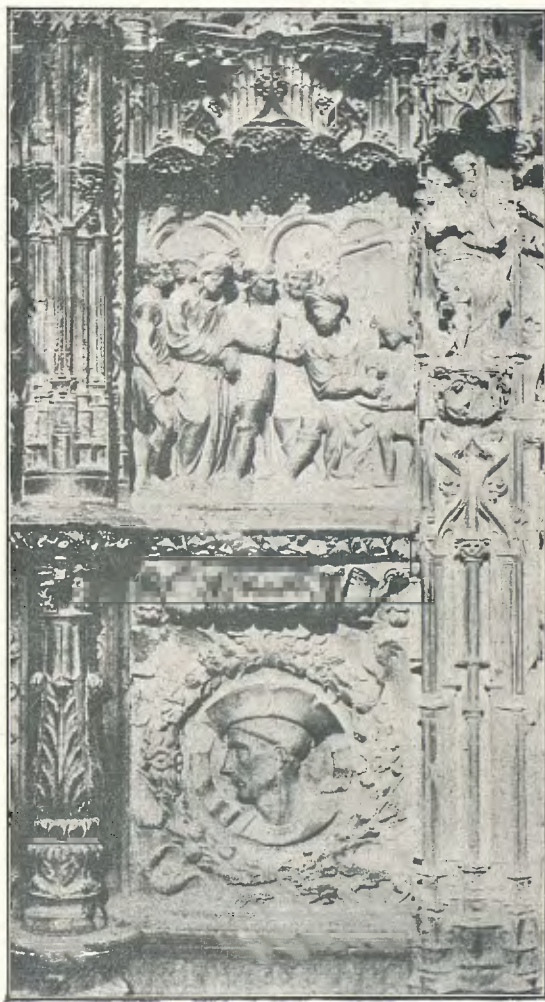
Molt podriem dir d'aquest edifici si tinguéssim intenció de

descriure-l, puix tot té interès: l'absis ab sos enlayrats pinàculs, lo campanar, que, de quadrat y feixuch, passa a vuytatvat. Nos deturarem en alguns retaules interessants que curiosament s'hi conserven.

Lo hu d'ells, petit y complet com si s'acabés de fer, està en una capelleta tancada, que existeix junt al mur, al extrem de la nau en la part del Evangeli. Representa la coronació de Maria Santíssima; es obra del segle XV y porta la inscripció mitg catalana, *Aquest retaulo pintó pere çuera pintor*.

L'altre retaule es un frontal del segle XIV, que, a més de resultar una pintura de mèrit, té l'especial interès de portar involucrats recorts de Catalunya. Està en la sagristia de la Catedral, y sols se sab que de les golfes

fou transportat ahont ara està. Al centre hi han dos sants de difícil identificació: lo hu porta una creu en la mà y l'altre una soca d'arbre. Entre 'ls dos sants, en un cercle, està Jesús en creu

Clisé de Miquel Supervià

CATEDRAL D'OSCA

DETALL DEL ALTAR MAJOR AB LA EFIGIE D'EN FORMENT

ab les dues Maries. A la dreta y esquerra, en dos compartiments, s'hi figuren passatges de les seues vides. La seva major particulari-

CATEDRAL D'OSCA: PORTA INTERIOR DEL CLAUSTR

tat està en los vuyt escuts distribuïts en la orla o march del frontal, dels quals los quatre centrals, formant creu, tenen dos quaters, l'esquerre ab les barres reials d'Aragó y lo de la dreta ab lo taulell dels escachs, distintiu dels comtes d'Urgell. Dels quatre escuts pintats en los ànguls, sols dos són sencers, y aquests mostren un castell.

Teniem al nostre davant una prova de la munificencia del comte d'Urgell Jaume I, fill segon del rey d'Aragó Anfós y de Teresa d'Entença, senyora d'Antillón, sa primera muller. L'haver rebuts del seus progenitors, no sols lo comtat d'Urgell en 1328, sinó

PALAU DEL BISBE: PORTA INTERIOR

que també les grans possessions a Aragó pertanyents a sa mare com a senyora d'Entença y Antillón¹ y son casament ab la infanta Elio-

1) Lo rey d'Aragó Jaume II, al adquirir, en 1314, lo comtat d'Urgell, lo donà a son fill segon Anfós casant-lo ab Teresa d'Entença, poderosa senyora aragonesa, la que, ab les baronies d'Antillón y Alcolea, hi possehia molts llocs y castells del Somontano, Sobrarbe y Ribagorça, com eren Antillón, Las Cellas, Ponça, Artesona, Graus, Set-Castells o Secastilla, Aviçanda, Puy de Cinca, Clamosa, Sant Mitier o Samitier, Marcat, Solana, Alerse, Cutia, Abiego, Alco-

nor de Castella (1329), germana del rey Alfonso XI, li donà molta preponderancia, especialment en lo reyalme d'Aragó. Bé's mostrà, quan Pere *lo Cerimoniós* li tregué son ofici de procurador general dels regnes, promoguent la fundació de la cèlebre *Unión*, que fou jurada de quasi tots los magnats aragonesos, exceptades les ciutats d'Osca, Daroca, Calatayut y Terol. Lo bisbe d'Osca, dels més afec-

LES CASES CONSISTORIALS, OBRADES EN 1578

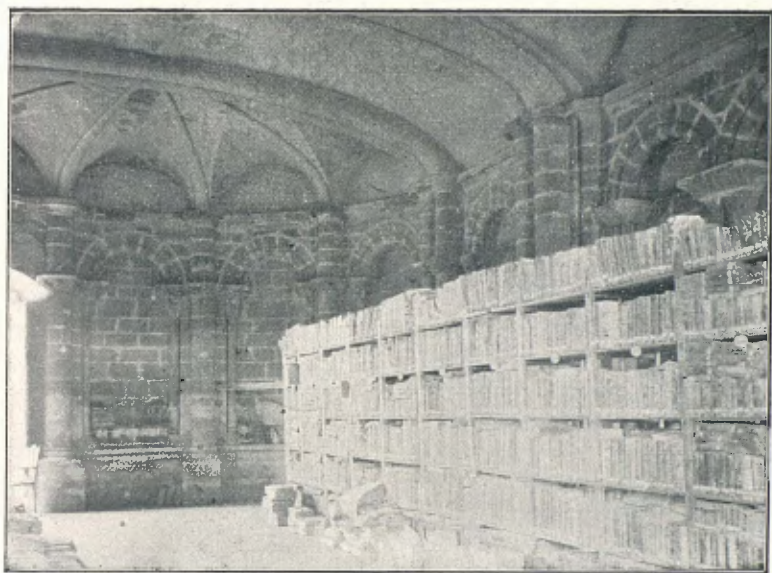
tats a la Unió, estava en gran contacte ab lo Comte d'Urgell. Morí aquest a Barcelona al que's creu emmetzinat (1347). No podem dubtar de que lo frontal fou donat per l'infant d'Aragó y comte d'Urgell Jaume y sa muller Elionor de Castella, a alguna iglesia del bisbat d'Oscà, tal vegada a la de Montaragón, en los deu anys qui van del 1337 al 1347¹.

letge, Hueso, Rafols, Castellfolit, Quatro-Casados, La Gruesa, lo castell de Barbastro, etc.

1) Segons lo testament del comte d'Urgell Ermengol de Cabrera, l'infant de la casa d'Aragó qui obtingués lo comtat d'Urgell, devia usar per armes los escachs d'or y negre peculiars d'aquells comtes, ab exclusió d'altra senyal. Així ho feu l'infant Anfós abans d'esser rey d'Aragó (1314-1327), y també, en sos primers temps de possehir lo Comtat, l'infant Jaume (1328-1337?). Prò més avant alternà les barres reials ab los escachs, segons se veu en lo frontal

Vistes, en la Catedral, tres arquetes gòtiques esmaltades molt interessants, acompanyats del canonge Dr. Supervía, recorreguérem minuciosament lo palau bisbal, admirant-ne certs artesonats gòtics, una preciosa trona d'iglesia de gust moçàrabe y l'interessant porta romànica, avuy inutilisada, en la galeria d'un pati.

Les Cases Consistorials, construïdes enfront de la Catedral,

UNA CAMBRA DEL ANTICH PALAU REYAL

constituïxen un típic exemplar del Renaxement aragonès. Mostren la data del 1578, en los medallons que ornamenten l'ampla y monumental escala, ahont tampoch hi falten les barres roges dels nostres reys combinades ab escuts d'Osca y d'Aragó. Lo majestuós frontispici, ab ses torres enlayrades a cada extrem, vol recordar los temps de la lluyta entre les municipalitats y lo feudalisme, tant viva en aquelles terres, y que no s'havia del tot extingit quan començà la construcció de dit palau.

En una secció d'aquest edifici hi ha instalat un petit museu

d'Osca. D'altra part pertanyia a sa muller Elionor l'emblema del castell. — (Diego de Monfar: *Historia de los Condes de Urgel*, v. II, planes 71 y 126.)

de pintures y d'antiguitats, remarcable per alguns retaules locals dels segles XV y XVI.

Lo vell palau dels reys d'Aragó, que tantes vegades habitaren (puix abans del segle XV, quasi tots freqüentaven la ciutat d'Osca y alguns hi feren llarga estada)¹, està convertit en Institut Provincial. Conserva dugues velles cambres romàniques, segurament del segle XIII, prou visitades dels forasters: en la una hi han depositats molts llibres, conexas-se per «cambra de la reyna Peronella»; y a l'altra s'hi devalla per estreta escala en tant que sembla una carcer mitjeval, d'alt sostre, volta de canó y murs ennegrits. Porta lo gràfic nom de *la Campana*, per suposar-se que allí s'hi executaren als nobles bullanguers, als qui feu matar lo rey Ramir per rahons d'estat. Lo edifici antich fou cedit en 1611, per lo Rey d'Espanya, a la vella Universitat d'Osca, creada en 1354.

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

(Continuarà)

CAMPEONAT DE RESISTENCIA VERNET-ULL DE TER

PER encàrrec del nostre benvolgut president senyor Torras, que per les seves ocupacions se veyia privat d'assistir-hi, vaig anar a Ull de Ter per representar el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA en les carreres a peu que'l diumenge dia 29 d'Agost havien de fer-se entre'l Vernet y Ull de Ter. Vaig sortir de Camprodon, ab la meua esposa, la tarda del dissabte dia 28, arribant, passades les vuit del vespre, a Ull de Ter, després d'un viatge bellíssim, fet en sa darrera part a la claror de la lluna, que 'ns mostrava fantàsticament els encisats recons de Morens. Com sento en extrem la boniquesa dels espectacles de la naturalesa, soc propens a deixar-me portar cap al lirisme, que si bé serveix per exteriorisar lo que en veritat se sent, es rebut com a fals y pueril per qui ho llegeix. Aixís es que deixaré a un costat admiracions y descripcions y referiré tant sols fets concrets, relatius a la tasca que allí 'ns portava.

A les deu del vespre arribaren al Xalet M. Edmond Boixó, organisador y comissari general de la cursa, ab l'Enric Delsény,

1) En 1268, Constança de Sicília, muller del primogènit Pere d'Aragó, passà en lo palau reyal d'Osca, del 12 de Maig al 20 de Novembre.

representant del batlle del Vernet, y un altre qual nom no recordo, excelents persones, que després varen resultar impreuables companys de viatge.

La cursa havia de fer-se del Vernet a Ull de Ter y viceversa, en un màxim de temps d'onze hores, descomptades les parades obligatòries que devien fer-se en els *contrôles* y en Ull de Ter. Devien marxar a les quatre del matí y parar-se deu minuts en el *contrôle* de Py y en el del Coll de Mantet, tant a l'anada com a la tornada, a més de tres hores de repòs en el Xalet d'Ull de Ter.

La llargaria del trajecte era de 27 kilòmetres y la diferencia d'altura dels dos extrems era de 1.700 metres, a lo qual tenia d'afegir-s'hi 800 metres per l'altura que's perdia en les baixades del Vernet a Sahorre, del Coll de Mantet a la coma del mateix nom y de la Portella de Mantet al Pla Gran de Morens.

Hi havia vuit inscrits de la categoria de guies y cap *amateur*. Dels vuit inscrits, quatre eren catalans d'Espanya y quatre catalans de França. El primer en arribar a Ull de Ter va ser el català d'Espanya Ventura, de Tortellà, que va venir en 3 hores 55 minuts, en magnífic estat. An aquest corresponia'l premi de 100 francs del CENTRE EXCURSIONISTA. El segon va ser en Calvet, de Py, que va gastar en el viatge 4 hores y 6 minuts. Aquest venia en mal estat: gelat de mans, 160 pulsacions ab intermitències, y suors fredes. Aixís ho vaig fer constar en el seu carnet; més com al cap d'una mitja hora ja havia retornat a l'estat normal, vaig permetre que acabés la cursa, tenint en compte que la davallada no era tant dolenta pel cor. Tots els demés arribaren frescos y trempats, menos en Jaume Bertran (a) *Baster*, de Camprodon, home d'alguns anys, al qual una colla d'entrebancs llargs d'explicar varen deixar-lo de tant mal humor que no volgué retornar al Vernet, anant-se'n directament a casa seva desde'l Xalet.

Abans de dinar, y fins tot dinant, varem anar donant la sortida als set concurrents que restaven, marxant nosaltres al cap de poca estona en la mateixa direcció. Formaven la nostra comitiva sis viatgers: els tres francesos abans anomenats, la meua esposa, el meu fill Frederic, de 15 anys, que aquell matí mateix havia vingut a peu desde Camprodon, y jo. Abans de seguir avant he de dir que en el Xalet s'hi vivia confortablement, ab bon foc a la xemeneia, molta roba al llit y abundant menjar ben cuinat. Tots quedàrem contents de la nostra estada en dit lloc.

Férem tots a peu el trajecte fins al Vernet, anant tant sols la meua esposa en cavalleria de Mantet a Py.

Y, ja en aquest poble, no poguerem obtenir matxo per ella, perquè'l vell marxaire Boixó s'entoçudí en no voler que'n lloguessim un que'ns oferien a molt més alt preu de lo acostumat. Per no fer-lo enfadar vaig permetre que la meua fadigada muller fes a peu els 9 kilòmetres que hi ha de Py al Vernet. Vaig passar per això, perquè vaig comprendre l'estat d'esperit del senyor Boixó: l'antic corredor de montanyes no podia permetre de cap manera que's passés dels preus moderats a que fins ara s'estava acostumat.

Arribàrem prop de les onze de la nit al Vernet, aont forem carinyosament rebuts y se'ns va atendre en tot lo que necessitàvem y sense cap estipendi.

A les nou del vespre del dia vinent, 30 d'Agost, tingué lloc la repartició de premis en el Casino del Vernet, baix la presidència de M. C. Soullier, en sa qualitat de vice-president del Club Alpí de França. Al costat d'ell hi havien M. Edmond Boixó, M. Mercader, batlle del Vernet, el Dr. Pagès, president del Sindicat d'iniciativa del Vernet, diferents membres del Comitè de Festes y jo, com a delegat del CENTRE EXCURSIONISTA. L'elegant multitut dels banyistes omplia la sala, moltes dames lluhien belles *toilettes* clares, els corredors ocupaven un banc reservat per ells, y la bona orquesta del Vernet obria la festa ab un airós pas doble. Ab breus mots M. Soullier donà començament a l'acte, parlant després l'alcalde M. Mercader, el qual excusà a diverses personalitats invitades que no hi van poder assistir, entre elles el prefecte dels Pireneus Orientals; agraphí a la meua esposa la seva vinguda a través de les montanyes, y saludà coralment al meu fill Frederic per haver vingut a peu en un sol dia de Camprodon al Vernet, donant la volta per Ull de Ter.

Parlà desseguida llargament el senyor Boixó, fent consideracions sobre'l resultat de la correguda, y al parlar ab accents vibrants y convençuts dels encants de la montanya, el vell enamorat del Canigó provocà un veritable entusiasme. Me tocà parlar allavors, y ho faig en català, fent-los avinent que, posseint una llengua comú, es tonto que'ns parlem en cap altra. Els dic que ells y nosaltres som en realitat un mateix poble y que, encara que vicissituds del món ens han partit en dos, nosaltres sempre serem germans. El títol de *Cursa internacional* no resulta exacte, perquè sols hi prenien part catalans, uns d'una banda de les Alberes y altres de l'altra banda. Els dic que al venir el dia abans d'Ull de Ter vaig fer-me càrrec, a costa de les meves cames, de lo llarg y

difficil del trajecte, lo qual feya que'm felicités de que aquest fos fet en tant breu temps per catalans, els quals en això mostraren, no tant sols una gran potencia física, sinó també una voluntat d'acer. Al finir el meu curt parlament tocà la música la Marxa Reyale, seguida de la Marsellesa, escoltades a peu dret per tots els presents, y començà la repartició de premis.

Primer premi. — Els 100 francs del CENTRE EXCURSIONISTA y una medalla d'argent del Club Alpí: Esteve Calvet. Anar y tornar en 7 hores 50.

Segon premi. — 75 francs y medalla de plata del Touring Club: Ventura, de Tortellà. Anada y tornada en 8 hores.

Tercer premi. — 50 francs y medalla de bronzo del Club Alpí: Pacou. Anada y tornada en 8 hores 26.

Quart premi. — 50 francs y medalla de bronzo del Touring Club: Vila. Anada y tornada, 8 hores 27.

Cinquè premi. — 50 francs, sense medalla: Larrieu. Anada y tornada, 8 hores 30.

Sisè premi. — 30 francs, sense medalla: Bohère. Anada y tornada, 8 hores 32.

Setè premi. — 25 francs, sense medalla: Roca. Anada y tornada, 8 hores 35 minuts.

Pera comprendre'l valor d'aquestes xifres s'ha de saber que la duració d'un viatge senzill, o siga d'anada tant sols del Vernet a Ull de Ter, es estimada en set hores pels turistes ordinaris, y en sis hores pels bons marxaires entrenats. Y encara a Ull de Ter vaig poder endevinar certes coses que'm fan creure que aquells homes encara podien donar més admirables resultats. Després de la repartició dels premis, va ballar-se fins a la una de la matinada.

L'endemà partírem en direcció a Perpinyà, enduent-nos-en un viu agraïment per les mil desinteressades atencions y per les moltes delicadeses que ab nosaltres tingueren, lo que no puc menys de fer-ho remarcar aquí, ja que no eren del tot dirigides a nosaltres, sinó al CENTRE EXCURSIONISTA, que jo representava.

Tot el temps que en el Vernet estiguerem, el senyor Boixó, el Dr. Pagès y l'administrador Kiechle van acompanyar-nos: sempre menjàrem en la seva taula, esplèndidament servida, y ens donaren les millors habitacions de l'Hôtel de Portugal.

SENYORIU DE LA VESCOMTAL FAMILIA MIRÓ

(Continuació)

CASTELLS DE NAVÉS

En aquesta comarca eren molts els cavallers que hi havien construït el seu castell y el temple al sol de la torra. Sols parlaré d'aquells dels quals n'he trobades notícies en aquest arxiu. Incidentalment ja he dit quelcom dels de Preixana, Pujol, Aubareda. Aquest, ab tota sa batllia, era, al sigle XVII, de l'universitat literaria de Solsona¹; Meda, que suposo seria lo que avui es nomenat La-Mora, y el d'Escoza o Escocia; y ab la data de l'any XVII del rei Lluís, 9 de les calendes de Desembre (1125), trobo la venda d'un alou situat «in castrum ualle lordensis. in loco ubi dicunt uentolsa. affrontaciones autem sunt. a parte orientis. in antiques. De meridie. in collo sancti tremiri. De occiduo in terreres. de parte uero circi. in petra colobrera»². Com se veu en aquest document, a més del pago de Valldelort, hi havia'l castell del mateix nom, que suposo estaria situat al lloc ont avui hi ha l'iglesia parroquial de la La-Valldora. Els noms d'Antigues, Terrers y Ventolsa subsisteixen encara, y aquest, que avui es anomenat Ventolda, es al nord de Besora, y encara conserva la capella romànica baix l'invocació de Sant Miquel.

BESORA

Altres dels castells de la comarca de Navés es el de Besora. Està, com indica'l nom, situat entre dos aigües, de manera que l'una vessant de teulada porta l'aigua al Cardener y l'altra a l'Aigadora. Al cim de l'estratègic turó, que domina tota la plana dels Lacetans y deixa explaiar la vista fins al Montseny y Montserrat, s'alça encara soperba la torra-castell de molt primitiva construcció, últim refugi de la casa senyorial del mateix nom, que tant intervingué en tots els actes de la nostra terra.

La primera notícia que n'he trobada es de l'any XXVII del rei Lotari (982), segons la qual na Blanchuza vengué per quatre sous

1) Arxiu de l'Universitat literaria de Solsona, existent en l'arxiu parroquial de la mateixa ciutat.

2) Lloc citat, plec de Valldelort.

tres «sortes» de terra situades al comtat d'Urgell, «in apendicio de chastro besora in locum que uocant anseresa», ab lo que's veu que a la desena centuria ja estava construït aquest castell, y era en els seus termes el lloc d'Aubareda, que també fou un castell, ab iglesia sufragania d'Olius baix l'invocació de Santa Fe.

Al sigle XI n'era senyor un tal Pere, casat ab Berenguera, que's

CASTELL DE BESORA

titula a sí mateix «petrus seniori besora et coniux mea Domna berenguera». En 1128, al 8 calendes de Març de l'any XX del rei Lluís, establiren ab llurs fills un mas ab ses cases, casals, horts, llinars, canamars, terres, vinyes y boscos, que posseïen per «lexiu» de Rodolf Cornet. Confrontava ab Sant Cerni, Carabacuda, Puig-dendac y Cigalers. L'establí al cens anual de dos sexters de cibada, tres eimines d'ordi, una de forment, a la mesura corrent en la llur honor, y dotze diners per qüestia.

Suposo seria fill de l'anterior en Pere de Besora, qui otorgà testament en 1166, per quan aquest sols tenia un fill llegítim y aquell molts fills y filles, lo que prova serien dos persones distintes. En aquest testament se donà a sí mateix a l'hospital de Jerusalem ab el castell y vila de Castelló, ab els seus termes, que posseïa en propi alou, volent que'l seu fill Pere'l tingués durant sa vida,

essent home «manibus propriis» dels hospitalers, el qual, mort aquell, podien posseir-ho sòlidament, en propi alou; en tenedor de lo qual els donà 'l mas Codina. Deixà 'l castell de Besora, y demés honors, al seu fill Pere, cridant a la successió a altres germans del testador, si moria sense fills, y, si aquests eren exorcs, a Berenguer de Montclar y a sa muller Dolça. Llegà a l'Hospital de Jerusalem tota l'honor que posseïa desde 'l Segre fins a Calassans, en penyora dels centcinquanta morabatins que'ls devia, volent que s'ho cobressin dels explets, y continuessin retenint-ho fins y a tant que'l seu fill s'hagués armat cavaller, a qual estat, si no arribava mai, disposà quedés dels hospitalers. Deixà 'l seu fill y bens baix la custodia de l'Hospital de Jerusalem, Ramon Folch de Cardona, Berenguer de Callers, Ramon Torroge, Arnau d'Anglesola, Ramon de Casserres y Bertran de Montclar.

El jove Pere de Besora ja era mort en 1195, en qual data Guillem Arnau de Besora, sa germana Sibila y llur tia Sanxa, en esmena dels torts y qüestions mogudes per aquell contra l'iglesia de Solsona, li donaren un mas, perquè Déu, Santa Maria y 'ls canonges perdonessin l'ànima de llur pare d'aquells. Donaren el mas ab el delme de tot lo delmable, censos, usatges, guaita, obra, jova tragí, forces, toltes, acaptes y «pregerias cum districtis et mandamentis». Suscriuen, entre altres, Ramon de Navades, Bernat de Tarascó y Bernat de Corbera, tots de cases de cavallers de l'encontrada.

En Guillem Arnau de Besora y en Guillem de Callers havien tingudes llargues qüestions, fins a arribar a defensar quiscun dret ab les armes, pels masos de Viladenguanta, Montanyà y Serra, del terme de Besora, fins que en 1222, al 12 de Janer, celebraren cort en presència de Guillem de Bellver, Guillem de Merola, Guillem d'Apià, Pere Jordana, Pere, clergue de Castelló, Pere de Marsinyac y molts altres, en la qual vingueren a bona pau y concordia y a ferm passament, que no'n pogués esdevenir altra baralla ni contenció entre ells, acceptant el juí d'en Berenguer de Vilasseca, jutge elegit per les parts. En ell fallà que rebí quiscú 'ls censos que rebia dels referits masos; que en G. A. de Besora rebí de quiscun dels habitants una jova y una batuda cada any; que hi tingui guaites, obres, tragins y cavalcades; que en G. de Callers no tingui res d'això, y en G. A. de Besora tampoc guaita a Montanyà. Si abdots volien fer en els predits masos qüesties, bovatge, emprius o qualsevols altres serveis y plècits, que puguen fer-ho moderadament, rebent aquest dues parts y una aquell, essent els batlles de l'un y l'altre 'ls executors. En cas de malignitat y desavinensa, se com-

prometen a posar-ho en mans de dos amigables composadors.

Guillem Arnau de Besora, en 1211, emmullerà ab na Raimonda de Peramola, a qui 'l seu germà Berenguer donà per exovar tres mil cinccents sous barcelonesos, al qual afegí d'esponsalici en Besora mil setcents cinquanta, assegurats ab el castell de Besora.

Aquest senyor seria home de vida molt desarreglada, segons se desprèn dels quantiosos deutes que tenia y de la manera de parlar en el seu testament, y, segons el document que m'ocupa, fòra de l'hereu, el germà Bernat y les germanes Elisenda y Anglesa, els demés fills eren illegítims. El seu fill voldria corregir-lo, de lo que s'originarien les desavinencies existents entre pare y fill, fins que en 1262, al 5 de les idus de Juliol, el bisbe de Vich Bernat, en Peramola y 'ls cavallers Arnau y Berenguer de Joval, nomenats amigables composadors, fixaren lo que'l pare podia gastar a ses lliures voluntats, y les propietats que ja desde aleshores havia d'heredar el seu fill y la manera com havien de pagar els deutes.

Ja vell en Guillem Arnau de Besora, y minada la seva existencia per greu enfermetat, otorga testament al 2 de les calendes d'Agost. Institueix hereu al seu fill Berenguer; llega al seu fill Bernat, per herencia y llegítima, lo que posseïa a Esplugues de Francolí, y als altres fills Elisenda, Veyan, Esteve, Ramonet, Maria y Joan fa diferents llegats en metàlic. A Català del mas Dez-Feu deixa cent cinquanta sous malguresos en restitució de la captura del seu pare al castell de Besora. En aquest mas hi hauria hagut l'antiga parroquia de Feu, qual situació no he pogut trobar. Són marmessors els cavallers Arnau y Berenguer de Joval, Berenguer de Sant Jus, y Arnau, escuder de Solsona.

Al 4 de les idus de Setembre ja era mort, en qual data Fra Bernat de Besora, monjo d'Escarpi, ab aprovació del seu abat A., per ell y per les seves germanes Elisenda y Anglesa, monges del monestir de Sant Hilari de Lleida, firmà àpoca al seu germà Berenguer y als marmessors del seu pare d'haver rebut cent seixanta morabatins legals, de bon or y de creu, y el llegat d'Esplugues de Francolí, renunciant a qualsevols altres drets que poguessin tenir als béns de llur difunt pare. N'Anglesa no era nomenada en el testament.

En Berenguer de Besora fou l'últim hereu de la casa senyorial antiga d'aquest nom. En el seu testament, del 14 de Maig de 1273, va disposar que'l castell de Besora y els feus de Valldelort y Cleriana fossin venuts a qualsevol, ja parent, ja particular, y que de lo tret fossin donats ab el seu cos cent morabatins al monestir de Santa

Maria de Poblet, repartits en la següent forma: dèu a l'enfermeria dels pobres, dèu a la dels monjos, dèu a la dels frares del mateix monestir, altres tants a l'obra, cinc a la sagristia, cinc al vestiari, y els cinquanta restants a la taula del convent pera que preguessin per la seva ànima. Feu també importants llegats a l'obra del convent de Frares Predicadors que s'havia de construir a la Seu d'Urgell, al de Frares Predicadors de «Ledi», al de Fra Menors de Lleyda, al de les Minoresses, al de frares nomenats de Santa Maria, als frares de la Penitencia de la mateixa ciutat y al monestir del Pedregal. Feu llegats a Santa Maria de Solsona y a Sant Cerni de Besora, en qual iglesia funda una capellania y una llantia perpetua. Deixà a Berenguer de Peramola l feu d'Uluges que tenia per Galcerant d'Uluges, a Berenguer de Joval el feu de Riner, y el de Navahes a Arnau de Joval, y cent sous als germans espuris, que eren G. de Vediano, Ramon, Nina de Comabella, Maria y Seana. A un seu fill espuri, doscents, y a na Maria, ab els fills espuris que tenia d'ella, tres cents¹.

A sota'l castell, vers a mitg-dia, hi ha l'iglesia parroquial de Sant Cerni y rectoria de Besora. El primitiu patró va esser Sant Pere, qual taula romànica's conserva encara. Essent massa xica l'antiga iglesia y per quant amenaçava ruina, el rector Pere Joan Condó feu construir l'actual, que, començada'l 2 d'Abril de 1651, fou benehida, començant-s'hi a celebrar el 2 de Maig de 1655. Costà la mà d'obra trescentes lliures. Del 1684 al 1688 fou construït l'altar major per l'escultor de Solsona Joan Balius, pel preu de siscentes lliures, y daurat al mateix any per Joan Andreu, daurador de Sant Llorenç de Morunys.

Hi ha en aquesta iglesia una hermosa creu processonal, de gust gòtic, obra de l'any 1631, de la qual diu el contracte de la mateixa: «Pera la chreu de argent sobradeurada la qual esta feta ab lanterna de masonaria amb los apostols y auengellistas Christo y Maria ab los minons que aporten las ensinias de la pasio ab sos pillas y pillastras la qual ha feta pasar m.^o pera farel argenter la qual pesa tota yunta setsa march sinch honsas tres argensos..... que a raho de 7 liuras 4 sous lo march y marquada de barcelona ual sent y denou liuras deset sous y quatre..... Emes antrat en deurar dita chreu a raho de vn trenti en cada march que ual lor sinquantra

1) Totes aquestes notícies són extretes de documents originals del Arx. Epal. de Solsona, plec de Besora, sense numeració.

quatra liuras nou sous.... Emes per las mans de dita chreu a raho de trenta realls per march ual quoranta nou liuras deu sous.... pasat per mi pau matas argenter y cerntras (?) de la cyutat de Barcelona a 2 de octubra 1631 per pasar sis sous.... tota junta plata or y mans bordo pintar caxa suma tot dossentas vyntiuit liuras catorce sous y quatre »¹.

En l'arxiu d'aquesta parroquia hi ha una consuetu y aranzel parroquial del sigle XIV, que's conserva original en pergami, el qual es curiosissim per mostrar les retribucions dels pàrrocos en lo que avui s'anomena dret d'estola, y les costums religioses d'aquell temps. Es com segueix:

Aquesta es la dodalia de la esglesia de besora = Com la dodalia qui ordinada ere antiguament entre lo Rector de bessora zaentras. Elos promens del dit loch qui passats son. Eaades uiuen. Nos puxe trobar per mi rector deios scrit. Ne los promens deios scrits. Zoes lo rector que deu auer. Neli pertany de baptisme. De parteres, de nupcies. De sepultures de capdals. Ho de persones lexes. Ne dalbats. Ne de nouenes. Ne de penitencies. Testaments. Dauentaris. Ne daltres scriptures publiques. Ne de misses ques façen dir dins lesglesia de sent serni de bessora. Ne de translacions de ossa. Ne lescola que deu auer per portar la creu als corsors. Ne als albats. Ne que deu auer per los seyns asonar. Ne lo senyor elo rector com (apar) texen blat ne los altres drets. Ne la sagristia e lo rector de que an apartir.

Hon com jo p. de terres Rector de bessora de present trobar no pusque nuyla scriptura publica ne priuada ne nuyla dodalia ne ordonacio de les cosses desus dites. He enterrogats los promens del Castell de bessora qui de present uiuen de les cosses desus dites. Com an vsat en lur temps. Ne vist vsar. Ne ho an dat. Ne vist donar. Als rectors predecessors meus quondam les cosses desus dites. Zo son En Guillem zescases. Ramon et bernat forns. Jacme Cabrit. Guillem farrera. Guillem zauila de uiladenguanta. Guillem codol. Cardona esteue. Berenguer zaperela. Agremunt de torre canuda. Bernat de muntanya. Bernat de les planes. Ceruero de socarats tots paroquians de sent serni de besora. Hon an Respost cascu en periyl de lur anima que els diran ueritat de zo que cascu na vist dar. Ne nan osat dar ne vist vsar. Ne an hoyt dir ques deu dar deles cosses desus espresades he scrits alus predecessors.

Primerament digueren del baptisme que deu auer lo rector per son dret de cascu infant ho infanta qui enla dita esglesia se bateyon tres diners entre ciri e sal.

Item una fogaza per onferta. Ela capida deu esser del sagrista.

Item si alcun xristia o xristiana fora la parroquia se bateyara dins lesglesia de bessora deu esser la capida del Rector.

1) Arx. parroq. de Besora.

Item de partera deu auer lo rector un palm dublat de canela ho dos diners.

Item vna canada de vinum.

Item vna bona fogaza de pa de forment.

Item de Nupcies deu auer lo rector de Cascun parroquia ho paroquiana el faent les nupcies vn Carter de moltó.

Item entre lo rector elescola IIII. fogazes de pa de forment.

Item miya onza de salsa.

Item tres diners per carnsalada.

Item vn quarter de vinum.

Item deuen auferir entre lo noui e la nouia ab les arres tres fogazes de pa.

Item los Ciris son del Rector ho deuen dar entre abdos v. diners.

Item si alcun parroquia ho paroquiana exira fora del Castell per matri-moni deu dar al Rector aytant com siles nupcies si fayen dins lo loch de bessora. Elo rector es tengut de fer e de dar licencia aqualque rector que uuyle fer les nupcies efer albara si demanat lies per la part.

Item de sepultura dalbat deu auer lo rector — III. diners e canela a la creu.

Item alescola per la creu aportar — dos diners.

Empero entensi albat en tro a VII. ans Epasat lo .VII.^{en} an deusen fer cors esies hereu deu ne auer lo rector XXI com dun capdal. E si es lex deu pagar — XII diners per treytures.

Item per sepultura de Capdal Deu auer lo Rector entre treytures, he nouena, e testament feyt en public.... VIII sol (?) e migt Elo rector es tengut IX. dies defer comemoracio en la missa per anima del defunch o defunta per nouena.

Item deu auer lescola per la creu aportar — IIII. diners.

Item per los senys asonar — .II. diners.

Item deu auer lo rector si misa se dira ala sepultura¹ per cascuna persona de parentiu que sira ala misa ab capero vestit o ab la capa el cap vna escudela de farina per onferta Ela onferena de totes caneles e tortes ciris brandons que dins les glesia entren per seruey dela sepultura.

Item ala nouena deuen onferir — IX. enforzons de pa et IX. dines (?) de vinum E .IX. pals de candela Etotes aqueles qui present seran ala nouena ne tenran Candeles enzeses se deuen ouferir e son del Rector.

Esi preueres asepultura ho anouena seran per mises acelebrar lo defunt deu dar acascuna missa prou candeles.

Item si hom ho ffembra lex mora dins la parroquia deu dar al rector per treytures — XII. diners.

Empero si misa si dira ala sepultura Deu auer lo rector son salari o caritat per la misa en altra manera non es tengut de dir missa.

1) Ab lletra més moderna hi ha sobreposat «hi nouena».

Item si alcun cors mora dins la paroquia qui sera estrayn Deu auer daquell lo rector son dret segons lo poder oles facultats del defunt Esies hom ho ffembra viandan qui dins la parroquia muyre tot zo deu auer daquell o daquella que dels altres desus scrits.

Item si alcun hom ho fembra qui sera paroquia de sent serni mora fora la parochia Deu auer lo rector tot son dret saul de Testament si el donchs lo testament noha pres o feyt en publich.

Item si alcun hom ofembra Eligira sepultura en altra parochia deu dar al Rector tot son dret axi com siel feye la sepultura he nouena.

JOAN SERRA Y VILARÓ, PBRE.

(Seguirà)

APLEC DE BALLS POPULARS DEL PALLARS

(Acabament)

BALL PLA

Es un dels balls més populars en tots els pobles del Pallars, Castellbò, Urgell y Cerdanya. En aquest últim punt se'l coneix ab el nom de *ball sardà*, nom que crec el millor, perquè tots els balls plans y sardans tenen el mateix ritme y derivaran d'un sol ball molt antic; sinó que unes vegades hi introduirien modificacions els músics dolents sense adonar-s'en, que després se perpetuarien, y altres, ab la mania de fer-hi variacions per no repetir sempre lo mateix, han acabat per originar-ne una pila.

Però no tant sols el mateix ritme'l distingeix, sinó que tots els balls indicats consten de les dugues parts: començament de ball pla y caiguda.

Aquest ball té diferents noms:

Ballet de Déu, per lo decent que es y perquè en molts pobles el primer ball pla que's balla, el senyor rector hi passa al davant.

Ball enrobat, perquè'l ballaven ab bones robes, es a dir, vestits de festa.

Ball sardà, perquè antigament diu que'l ballaven els sards. Era una dança d'homes sols, en venjança de que les dones, soles també, ballaven la sardana. Després va ser comú per abdós sexes.

Ball de palau, perquè's ballava pels casals rics o palaus.

Ball pla va ser el nom que va rebre quan se va generalisar y el ballava tothom a la plaça.

Ball rodó. Se'l va denominar aixís perquè's balla tot rodant la plaça.

El primer ball que's dona'l primer dia de festa major es el *ball de l'alcalde* després del del senyor rector; l'alcalde balla sol un ball pla, y no s'hi pot ficar ningú que no sigui convidat per ell. Abans el ballaven les autoritats y portaven unes barretines llargues fins de nou pams (com encara s'en troba alguna pel Pallars). S'hi repiquen castanyoles, y també hi ha la costum de *galejar*, o sigui d'enjegar trets ab escopetes a cada cop de punt, mentres els que ballen criden: «Alça, Maria, que'm xafes! — Volta-la, Gironi! — Visca la Mare de Déu! — Ay que t'atrapo!», etc., tot fent petar els dits.

Desseguida ve'l ball del provehidor, o sigui'l *proboydó* (un ball pla). El *provehidor* es un tragner que, segons l'importancia del poble, fa pastar dos o tres sacs de farina, fent-ne coques, y fa dur tres o quatre càrregues de vi dos o tres dies abans de la festa major, reunint-se en un local¹ juntament ab tots els fadrins, y tasten la coca y el vi. El fadrí major tanca'l local y's queda la clau fins el primer dia de la festa major, per quan fan els balls del senyor rector y el de la justícia, en que tots els fadrins, acompanyats del major, que va al davant, són convidats a menjar-se la coca y beure-s el vi.

Desseguida del ball del *provehidor*, que'l balla sol, galejant-lo bé, ve'l *ball dels casats* (el mateix ball pla), y després el de les *prioras*, que són les noyes que's cuiden de l'altar del Roser y porten la Mare de Déu juntament ab les pabordes joves que'ls acompanyen a la processó.

Després fan l'*aplega*, començant per un cap de poble y anant de casa en casa junt amb els músics, fent una tocada a cada porta, mentres els fadrins pugen a dalt a l'hora de dinar y posen al mitg de la taula una plata tapada ab un mocador de seda en el mitg de la qual hi ha una poma o bé un carabaçó ab tot d'unces y dobleses encastades². Allavors tothom tira lo que vol a la plata, lo que serveix per ajudar a pagar els gastos.

Cada ball porta *rasa* al cap d'una estona que ballen, y la música va tocant la mateixa tonada més viva. Per ballar el ball pla s'agafen per parelles, l'una darrera l'altra, podent-n'hi entrar tantes

1) D'aquest local en alguns pobles en diuen *la cambreta* y en altres *la comuna*.

2) He vist carabaçó ab 85 unces encastades, sense comptar-hi les dobleses.

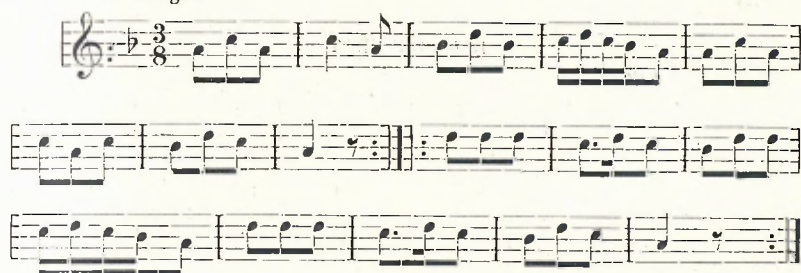
com se vulgui, tenint en compte que cada parella, quan se fica a la colla, deu haver de fer passar la balladora per sota l'aixella del braç dret del ballador, cridant aquest *risto* y donant-li un giravolt.

La primera part se passeja rodant la plaça, y la caiguda's balla marcant ab els peus el ritme; quan arriba la rasa's balla la primera vegada en totes les parts, passejant-la en la primera part y ballant-la en la caiguda, tenint compte de fer el *risto* a l'acabament de cada caiguda. En havent acabat se balla un punt de *jota*.

Vegi-s a continuació una mostra d'algun d'aquests balls:

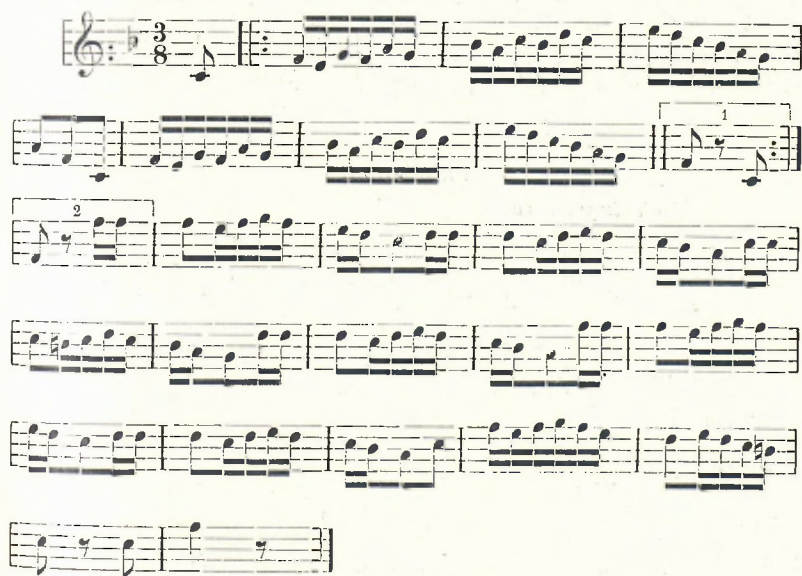
BALL PLA

Alegre

BALL SARDÀ

Viu

BALL RODÓ

Viu

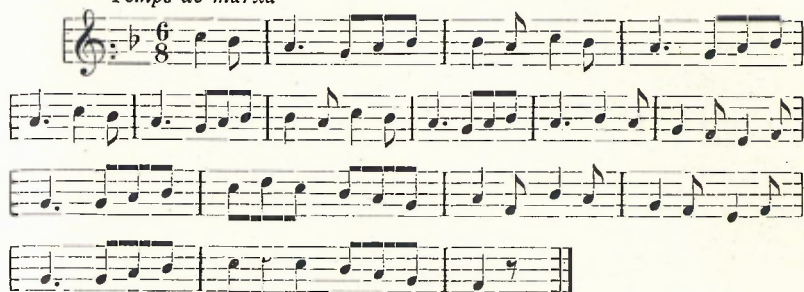
BALL ENROBAT

Viu

RASA FINAL

Molt viu y alegre

L'ESQUERRANA INDIOT

Temps de marxa

El ball de l'Indiot s'havia ballat molt abans pels pobles del Pallars, Castellbò, Seu d'Urgell y Solsona.

Per ballar-lo's posen les parelles de balladors y balladores a dos de fons, formant una rotllana que quedarà oberta per un costat; el que va al davant formarà'l cap, o sigui la primera parella; totes les parelles portaran un mocador que'l sostindran la balladora per un cap y el ballador per l'altre. Comença la música a tocar la primera part, que'ls balladors ballaran sense moure-s del lloc, girant-se'l ballador cap a l'esquerra y la balladora cap a la dreta, fins a la caiguda; a l'arribar-hi, la parella del davant aixecarà'ls braços ab el mocador enlaire, formant un pont; allavores totes les parelles passaran per sota'l pont, agafant el ballador a la balladora ab el braç dret per la cintura, sense deixar anar el mocador, y d'aquesta manera aniran saltant y voltant la plaça, seguint el compàs de la música, fins a tornar a sentir el començament. Allavores tornaran a fer lo mateix, y al sentir la caiguda, la mateixa parella que ha fet el pont se gira de cara a les altres, passant ab el mocador fent pont per sobre de totes, seguint-la y girant-se totes y fent pont, fins que hauran girat totes, l'una darrera l'altra. Si sobra música, aniran saltant fins acabar la caiguda, procurant quedar parats al cap del punt, tornant a fer lo mateix del començament; la parella del davant fa pont, passant-hi totes per sota fins haver acabat el punt y tornant a ballar la primera part, gronxant-se sense moure-s del lloc, y la del davant va girant-se de cara a les altres, y van girant totes tal com han fet abans.

Aquest ball se balla també girant un cop la parella del cap, després la de la cua; però la majoria dels pobles la ballen com s'ha descrit anteriorment.

ENRIC VIGO

Aquí's dóna cabuda a la memoria tal com va ser feta per son autor, treyent-ne algun número com *El Tío fresco* per considerar-ho joch y no pas ball. Per això's transcriu literalment *La Caríngosa*; però la Secció de Folk-lore fa constar que aquest ball es senzillament la corrupció del castellà *La Jerigonza del fraile*, que al peu de la lletra diu aixís:

Baile usted, y ande usted por el aire;
que esta es la jerigonza del fraile,
con su jerigonzo.

¡Ay! ¡Qué bien que la baila ese mozo!,
dicen cantando;
que á ese mozo le gusta el fandango;
dejarle solo, dejarle solo.

(Queda ballant tot sol.)

Baile usted, y ande usted por el aire,
que esta es la jerigonza del fraile,
con su jerigonzo.

¡Ay! ¡Qué bien que la baila ese mozo!,
dicen cantando;
que á ese mozo le gusta el fandango;
busque compañía.

(Busca una companya.)

Després se repeteix la primera posada, canviant «moza» per «mozo», sent ella la que's queda sola ballant.

Aquest ball es popular a la província de Lleida, a la de Tarra-gona y fins no fóra extrany que ho fos en alguna altra banda; però no cal dir que no es pas típic català.

REVISTA DE REVISTES

Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages, Abril de 1909.

Práctica de les Escursions, per Josep Guitart, pbre.; *El bell parlar*, per Agustí Coma; *Gacetilles curioses*, per Joaquim Sarret; *Calendari Folk-lòric de la Comarca y Paremiologia comarcana*.

Boletín de la Sociedad Castellana de Excursiones, Juliol de 1909.

Vasco de la Zarza, escultor, per M. Gómez-Moreno; *Las antiguas*

ferias de Medina del Campo (continuació), per C. Espejo y J. Paz; *Los Calderones y el Monasterio de Ntra. Sra. de Portacelli* (continuació), per J. Martí y Monsó; y algun altre article y notes.

La Montagne, Agost de 1909.

Aux sources du Monksou, per Nicolas de Poggenpohl; *Roc de Pellegrin*, per R. du Verger; y les acostumades y interessants seccions de Crònica Alpina, Bibliografia, Meteorologia y Crònica del Club Alpi Francès.

Bulletin de la Section du Canigou, Juny de 1909.

Voyage aux lacs suisses et italiens, per P. Dive; *La Forêt des Fanges*, per J. L. V.; *Quelques mots sur la Cartographie des Pyrénées Orientales*, per E. Vergès de Ricaudy; *Légende de tous les cols, ports et passages qui ront de France en Espagne*, per De La Blottière; *Sur la tectonique du sarces meridional des massifs du Canigou et du Puigmal*, per O. Mengel; *Chronique de la Section*.

Bulletin Pyrénéen, Juliol de 1909.

Les officiers topographes aux Pyrénées, per H. Beraldi; *Le Bassin superior du Rio Vero*, per Lucien Briet; *Le Montarto d'Aran*, per J. Bepmale; *Études glaciaires dans les Pyrénées*, per L. Gaurier; *Conayla del Meyl*, per Un abonné; *Au Pays Basque*, per X.; *Le Pégère*, per P. Dive; *Chronique*; etcètera.

Touring, Agost de 1909.

Escursione alle Isole Eolie, per L. V. Bertarelli; *Cuce climatiche in montagna*, per A. Clerici; *Le Valli Bergamasche*, per G. C. Abba; y varis altres articles y notes esportives.

Alpi Giulie, Juliol-Agost de 1909.

Salita del Tricorno, per L. Fischetti; *Il Monte Cimone e il Montosio*, per C. dott. Poliak; *Il Dobratsch*, per B.; *Gli errori del Touring*, y altres.

Mitteilungen des D. und O. Alpenvereins, 31 de Juliol y 15 de Agost de 1909.

Allein auf die Weifusies, per O. E. Meyer; *Lechtal-Wanderung*, per J. Mayr; ademés de les seves acostumades seccions.

S'han rebut, ademés, *Hojas Selectas y Estudios Universitaris Catalans*, de nostra capital; *Revista Montserratina*; *Revista de Menorca*; *Boletín de la Comisión Provincial de Monumentos*, d'Orense; *Revue Catalane*, de Perpinyà; *Spelunca*, de París; *L'Escursionista*, de Turin; *O Instituto*, de Coimbra; *San Gaku (The Japanesse Alpine Journal)*, de Yokohama, y altres. — E. V. R.

CRONICA DEL CENTRE

AGOST DE 1909

EXCURSIONS PELS ALTS PIRENEUS D'OSCA. DESDE CANFRANC AL MACIU DE LES TRES SORORES (MONT PERDUT) Y A GAVARNIE, realitzada pel nostre company y consoci D. Juli Soler y Santaló.

Sortí dit senyor el dia 17 d'Agost de Barcelona, y per la via ferrada d'Osca se traslladà a la ciutat de Jaca, aont hi féu una curta estada, a fi d'obtindre alguns datos y fotografies dels pergamins y documents existents en son arxiu catedral. En acabat, y per la carretera, emprengué la via vers Canfranc, darrer poblat d'aquesta, y situat prop de la ratlla fronterera, en el port anomenat lo Somport. L'endemà, y acompanyat per un guarda forestal que li fou graciosament facilitat pel seu amic l'enginyer de monts senyor Ayerbe, féu una excursió d'entrenament al feréstec y alterós cercle y estany d'Ip (2.120 m.).

El dia següent començà son itinerari traçat, pujant per la carretera del port susdit fins al lloc anomenat Los Arañones, aont s'hi començà a obrir lo que serà foradada internacional del carril transpirenenc en projecte; visità les obres importants, avuy en ple treball, de les perforadores. Seguint la carretera militar fins al fort de Coll de Ladrones, s'endinzà en l'aspre barranc d'Izas, admirant de passada 'ls encinglerats Campanales, y assolint la collada d'Izas (1.850 m.), divisoria d'aigües de les valis de Canfranc (riu Aragón) y de Tena o de Sallent (riu Gállego). Bonic cop de vista ovirà desde aquella alterosa serralada dels macius pirenenics. Acabà la jornada baixant al pintoresc poble de Sallent, situat prop de l'aiguabarreig dels rius Gállego y Agua Limpia.

Un curt descans hi féu en aquell lloc, visitant sa bonica vall per sa bona carretera, y fins al poble de Biescas.

El dia següent l'empleà en portar a cap la soperba ascensió al pic de Pondellos o d'Enfer (3.080 m.), ab unes sis hores de forta pujada desde Sallent; gaudint desde son cim al d'un esplèndid panorama de tota la carena pirenenca, en sa secció més enlairada; ab ses fites, el pic de Midi d'Ossau, el Balaitous, la Gran Fache, el Vignemale, el Mont Perdut, y al lluny els Posets y les Malehides, etc., etc. Allí dalt tingué, ademés, el gust d'extrènyer l'amistat personal, y de nostre CENTRE, ab l'intrèpit M. l'abbé L. Gaurier, distingit membre del C. A. F., secció de Pau, que anava acompanyat de tres dels seus compatriotes y de dos inglesos. A la baixada pernoctà nostre company a la cabana de Llana Cantal, en la regió lacustre de Piedrafitja.

Un nou itinerari tingué per objectiu el recorregut de tota la canal o ribera de la Fache, fins a la collada del mateix nom (2.738 m.); d'allí, y passant per territori francès, guanyà'l port de Marcadau (2.560 m.), que

posa en comunicació la ribera de Cauterets y la de Panticosa. Seguí'l camí de ferradura, y per l'esplèndida regió dels estanys y cascades de Bachimaña anà a fer nit al balneari de Panticosa.

Destinà un dia desde allí pera recórrer tota la feréstega vall y engorjats de l'Escalar, per aont una bona carretera condueix al poble de Panticosa.

Sortí l'endemà de Panticosa, y, arribat altra vegada al port de Marcadau, se decantà vers la dreta, visitant la curiosa regió dels estanys de Bramatuero, y pujà a sa part culminant la collada dels Batans (2.750 m.), partí d'aigües de la vall de Tena y de la de Broto.

Efectuada la dolenta baixada desde la collada, se trobà a la ribera de Cerbillonar o del riu Ara, y, seguint-la avall, anà a fer nit a la cabana del Calcilè, dessota'l Montferrat (Vignemale).

L'etapa següent siguié ben aprofitada, admirant els magnífics engorjats d'Ordisso, y més avall el de l'hospital de Bujaruelo, arribant a boca-foscant a Torla, el poblet més alt de la vall de Broto.

Després d'un curt descans en aquell pirenenc poblet, emprengué'l pas del port de Bujaruelo o de Gavarnie, y, passada sa carena, baixà a pernotar a la cabana de Puey-Aspé, en la vessant francesa.

L'endemà, y ja en el maciu de les Tres Sorores o del Mont Perdut, pujà al coll de Sarradets, admirant de passada'ls glaciers de Gabieto y del Tallon; y féu l'imposant ascensió de la Bretxa de Roland (2.802 m.). La baixada l'efectuà per les escales de Sarradets, desde aont se presenta en tota sa magnificència l'admirable cercle de Gavarnie, una de les meravelles dels Pireneus. Al vespre arribà al pintoresc poblet de Gavarnie.

Complert ja l'itinerari traçat en divuit dies de marxa, acabà nostre consoci la tasca que s'havia imposat de fer el recorregut de tots els Alts Pireneus d'Osca, desde la Navarra fins a Catalunya, y que començà per les valls d'Ansó y d'Aecho l'any 1907, a les quals seguí la felix campanya de l'estiu de 1908, recorrent en vintissis dies de marxa desde Torla a Benasque.

Veritable treball d'exploració ha portat a terme en Soler, ja que aquelles admirables y sens rival regions dels Alts Pireneus de l'Aragó resten encara avuy, per dissort, desconegudes per nosaltres, y continuen essent solament l'ús-de-fruit dels nombrosos estrangers, que no's cansen, ab llur entusiasme y delit, de portar-hi allí la valenta alenada del gran excursionisme pirenenc.

EXCURSIÓ PER LES TERRES PALLARESES. — En les vacances d'estiu, el nostre consoci D. Ceferí Rocafort efectuà noves excursions per dites terres, havent recullit importants notes de pintures murals fins ara desconegudes.

Desde Sort, per Rialp y Llavorsí, s'encaminà a Tirvia (quatre hores). Féu un recorregut per la Vallferrera y coma de Burch, pernотant a la mateixa vila, puix Tirvia constitueix un excelent centre d'operacions pera conèixer aquelles comarques tant atractives com oblidades. El metge de dita localitat, D. Joaquim Braquer, fill y molt coneixedor del país, que'l nomenà diputat provincial, facilità al nostre amic valioses noves, entre

elles una sobre l'existència de decorat pictòric en l'iglesia d'Estahon, que tingué ocasió de comprovar el senyor Rocafort a l'empendre l'excursió per la vehina vall y ribera de Cardós. Més no són aquestes tant sols les que trobà en dita encontrada, sinó que, al visitar els poblats que la componen, tingué ocasió d'observar nous exemplars a Esterri de Cardós y a Ginestarre, iglesies que conserven encara 'ls notables antependis romànics, en relleu, coetanis de l'exornació pictòrica dels absis.

Aposentat a Tabascan, que apareix situat en l'aiguabarreig de les riberes que venen del port del seu nom y del de Lladorre, va seguir les valls per aont aquelles s'escorren y remuntà cap als estanys vorejant el de Certascan, fins a la mateixa frontera, y emprengué la davallada per la comarcada dels estanys Garosos y Flamisella, vers les bordes de Noarre. L'inseguretat del temps destorbà les successives jornades, efectuant alguna que altra excursió a les serres aiguavessants d'abdós Nogueres. De Tabascan retornà per Lladorre a Ribera, en quals punts pogué disfrutar nostre company de la típica festa major. Així mateix obtingué proves fotogràfiques de llocs tant importants en el Pallars com el castell de Sort, iglesia de Vilamur, estany de Montcortés, Gerri, Pobla, Tremp y castell de Mur.

SECCIÓ METEOROLÒGICA

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARÀN)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES D'AGOST

TEMPERATURES (a l'ombra)				PRESSIONS BAROMETRIQUES A 0º Y AL NIVELL DEL MAR	
MITGES MENSUALS		MAXIMA	MÍNIMA	MITGES MENSUALS	
8 MATÍ	8 TARDA	EN 24 HORES	EN 24 HORES	8 MATÍ	8 TARDA
16º.1	15º.8	36º.5 (dia 15)	4º. (dia 29)	765'7 mm.	766'0 mm.
ESTAT DEL CEL		Dies serens . . . 7		Dies de pluja. . . . 7	
		» nublados. 16		» de rosada . . . 5	
		» coberts. . . 8			
TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 88 mm.				VENTS DOMINANTS	
				8 MATÍ	8 TARDA
				NE.	NE.

J. S. S.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.